

AMIKOR BE LEHET LÉPNI: BUDAPEST100, ÉPÜLETEK ÉS LAKÓK TÖRTÉNETEI

Egy város történeteit többféleképpen ismerhetjük meg: elmehetünk városi sétákra, olvashatunk könyveket, nézhetünk fényképeket. Budapesten viszont immár 9. éve egy hétvégén be is léphetünk olyan épületekbe, melyek megnyitják kapuikat, és hívogatják az érdeklődőket egy közvetlenebb megismerésre. Kezdetben 100 éves házakat lehetett bejárni, olykor a pincétől a padlásig, majd különböző tematikus szempontok szerint válogatták ki a szervezők az eseményben részt vevőket. A közel 10 éve sikerrel zajló esemény eszméisége változatlan maradt: „A Budapest100 évek óta sikeres civil városi ünnep, amely felhívja a figyelmet a körülöttünk lévő város mindennapi értékeire, közelebb hozza egymáshoz a városlakókat, a szomszédokat, a generációkat” – olvasható a honlapon. A Budapest100 valóban több mint egy épülettörténeti kalandozás, erről Klaniczay János építész, az idei rendezvény egyik projektvezetője mesélt.

■ *Honnan jött a Budapest100 ötlete? Elég merész vállalkozás ennyi épületnek megnyitni a kapuit, beengedni az embereket ezekbe az amúgy zárt terekbe, lépcsőházakba, belső udvarokra. Hogyan fogadták a lakók az első ilyen megkeresést? Mennyire változott ez meg az évek során?*

K. J.: 2011-ben indult a Budapest100, amit az OSA Archívum¹ hívott életre, amelynek a Goldberger-házban, az Arany János utcában volt a székhelye. Amikor utána nézték a székhelyük történetének, észrevették, hogy abban az évben pont 100 éves, ezért arra gondoltak, hogy felkutatnak más 100 éves házakat is, és egy közös születésnapot szerveznek számukra. Ehhez projektvezetőként, lebonyolító partnerként csatlakozott a Kortárs Építészeti Központ.² Bár a legelsőben én nem voltam benne, abban biztos vagyok, hogy sokat nem változott a rendezvény olyan szempontból, hogy minden évben újra és újra el kell nyernünk a lakók bizalmát. Ez ebben az évben sem volt másképp. A lakókat „klasszikus módon” kérjük fel a csatlakozásra, leveleket dobálunk azoknak az épületeknek a postaládáiba, amelyek felkerülnek a saját kutatásaink alapján összeállított listára. Ezt követően lakótalálkozók vannak, amikor is találkozhatnak az érdeklődő lakók, az önkéntesek és a szervezők, bemutatjuk a rendezvényt. Először általában egy kicsit kétkedve fogadják az ötletet a lakók, gyakran aggódnak, hogy a nyitott kapu rossz szándékú embereket is be fog vonzani. Úgyhogy természetesen mindig elmondjuk, hogy nem, emiatt nem kell aggódnia, a Budapest100 átlagosan közel 20 000 látogatója egy kultúrközönség, elsősorban az épület érdekli őket. Így aztán a lakók is rájönnek egy idő után, hogy milyen érdekes épületben laknak. Nagyon sok helyen tapasztaltuk, hogyan fordult át egy-egy lakó magatartása: ab-

ból, hogy Piroska néni a negyediken rácsodálkozik a „felfordulásra”, a sok emberre, aki meglátogatja a házat, lemegy ő is az udvarra, elkezd beszélni az önkéntessel meg az egyik helyi lelkes lakóval, aki bemutatja a házat, s annyira lelkes lesz maga Piroska néni is, hogy délutánra egy tálca frissen sült pogácsával csatlakozik az eseményhez, majd ő is lelkesen meséli, hogy hetven éve mi történt itt. Pont ez a fajta bevonódás a lényeg, amit nagyon szeretünk, de ezeket a köröket minden évben újra és újra be kell járni. Egyelőre még mindig nehéz feladat ez, az önkénteseink viszont rendkívül lelkesek, mi is azok vagyunk, s egy idő után a lakók is azok lesznek.

Az évek során azért elterjedt a híre az eseményeknek, egyre több helyen lehetett olvasni, hallani, látni róla. Lett-e presztízserőteke annak, hogy egy ház csatlakozik a Budapest100-hoz, hogy beválogatjátok?

K. J.: Bizonyos lakók számára van presztízserőteke. Ez idén, a május 4–5-ei hétvégén különösen érdekes volt, amikor is a Bauhaus nyomában jártunk Budapesten, a Bauhaus iskola 100 éves alapításának apropóján. Így nem 100 éves házzal foglalkoztunk, hanem az 1930-as évek modernista építésze volt a témánk. Sokan nagyon büszkék arra a modernista bérházra vagy villára, amelyben laknak, és igen, kifejezetten presztízsből is akartak csatlakozni. Mikor kihoztuk a listánkat, ami Kovács Dániel művészettörténész, idei szakmai kurátorunk se-

Idén a Bauhaus nyomában jártak az érdeklődők, Kék golyó utca 4. (Polinszky Tibor fotója)

gítségével lett összeállítva, nagyjából 200 cím szerepelt rajta. Mikor ezt publikussá tettük a honlapon, onnantól kezdve folyamatosan érkeztek az e-mailek hozzánk azoktól a lakóktól, akik még úgy érezték, hogy ezen a listán szerepelnie kell az ő házuknak is. Egyértelműen látszott, hogy presztízsből akartak szerepelni ezen, és szívesen vállalták, hogy be is mutatják, mert nagyon büszkék rá. Aztán persze vannak ellenpéldák is, akik büszkeségből zárják be, hogy senki ne jöhessen oda, ami csak az övék. Szerencsére ez volt a ritkább magatartás.

Eleinte, ahogy már elhangzott, 100 éves házakat nyitottatok meg. Aztán 2016-ban váltottatok, hiszen 100 évvel korábban a világháború miatt lankadt az építési kedv, így nem voltak 100 éves házak sem. Áttértetek egy tematikus válogatásra: megmutattátok a Nagykörút házeit, a rakpartot, majd a különböző tereket és az azokat ölelő épületeket. Mennyire befolyásolta ez a rendezvényt?

K. J.: 2016-ban 120 éves volt a Nagykörút, emiatt is esett rá a választásunk 100 éves házak hiányában. Az volt a tapasztalatunk, hogy attól, hogy egy jól lehatárolt területi egységet kezeltünk, ráadásul egy lineárisan felfűzött útvonalon lehetett végigjárni, az emberek sorra mentek be az épületekbe. De tényleg, azon a hétvégén a Nagykörúton azt lehetett látni, hogy mindenkinek a kezében ott voltak ezek a sárga programfüzetek, s mindenki ment be a szebbnél szebb házakba. Egy nagyon ismert közeg volt, hiszen ha nem más, mindenki jár 4-es, 6-os villamossal, a városnak egy nagyon forgalmas részéről van szó, és mindenkit érdekelt, hogy mi van az utat határoló falak mögött. Az előző Budapest100-ak ehhez képest szét voltak szórva a városban. Egy térbeli határt mindig meghúzunk, akkor is, amikor szporadikusabb az épületek elhelyezkedése a városban. Ez idén sem volt másképp, az épületek egy relatív beutazható távon belül voltak. A közel 60 helyszín és több mint 300 program, amik közül válogatni lehetett, természetesen nem járható be egy hétféle alatt maradéktalanul, de azért így is lehet találni kisebb területi csokrokat. Szerintem ez abszolút velejárója egy városi felfedezőtúrának.

Egy Budapest100-on nemcsak az épületek, hanem a lakóik is fontosak, ráadásul ők is aktívan részt vesznek, programokat szerveznek. Szabad kezet kapnak-e a lakók ezek beosztásában?

K. J.: Igen. Eleve a csatlakozást és a programokat a lakókra bízuk, senkit nem kényszerítünk bele semmibe. Abszolút önkéntes alapon szerveződik a Budapest100, de természetesen van egy struktúra. Programszervező és kutató önkénteseink segítik a munkát, akik beszélnek a ház lakóival, és elkezdik őket meggyőzni, hogy mutassák be a lakóhelyüket. Természetesen addig tart nyitva a ház, ameddig a lakó vállalja. Ez egy társasház esetében hosszabb időtartam szokott lenni, de amikor mondjuk csak két család lakik egy kisebb házban, ott nem várható el, hogy egész hétféle nyitott ajtóval várják a látogatókat. Ugyanígy a programokat is a lakók találják ki, az önkéntesekkel közösen, és ők is részt vesznek benne. A Budapest100-nak ezáltal nemcsak építészeti vonatkozása van, hanem egy társadalmi, szociológiai „kísérletként” is lehet tekinteni rá. Van egy közösségépítő szerepe, amit szeretünk hangoztatni: az egyik meghatározott célunk az, hogy építsük a lakóközösségeket, ami természetesen nem egy kétnapos fesztivál vagy egy háromnapos szervezésnek az eredménye lesz majd, mi inkább csak elültetjük a gondolatot, hogy ezt így lehet csinálni, és ez néha beválik. Van nagyon jó pozitív példák, amikor halljuk vissza, hogy később is találkoztak a lakók, vagy szerveznek valami közöset a háznak. De abszolút a házak döntenek el, hogy mikor lesznek nyitva. A mi részünkről a nyitvatartás ideje alatt biztosítunk egy önkéntest, aki ott van, és figyelni az ajtót, másrészt viszont a lakókat is arra kérjük, hogy lehetőség szerint valaki legyen ott, magyarázzon a házról, mutassa be, és ő is vegyen részt aktívan a programban.

Budapest100 a Krúdy Gyula utca 11. lépcsőházában (Gyulai Szilvia fotója)

A programfüzetet böngészve már az első Budapest100-on, amelyen részt vehettem, meglepődtem, mennyire sokszínű a kínálat. Láttam meghirdetve angol gyerekfoglalkozást vagy biciklizést egy ház belső udvarán. Ezeket teljesen szabadon találják ki tehát a lakók?

K. J.: Mondunk néha ajánlatokat, mondjuk szakmai eseményeket, épületkiállításokat. De a felsorolt példaid nagyon jók: lévén, hogy egy hétvégéről van szó, nagyon sokszor családok mennének felfedezőútra, akik örömmel fogadják, ha a gyerekeknek is van külön elfoglaltság. Persze ebbe is szeretjük valahogyan belevinni az épített környezetről való diskurzust. A másik, a biciklizős program pedig tökéletes példa arra, hogy mire is számítunk: ugyanis ott az volt a történet, hogy abban a házban valamikor a múlt században volt egy biciklis iskola, ahol ki lehetett próbálni a biciklit, tanították az embereket közlekedésre. Ezt a kutató önkéntesünk megtalálta régi újságokban, majd elmesélte a lakóknak, úgyhogy ők berendeztek az udvaron egy biciklis iskolát. Ez más házban teljesen értelmetlen lett volna, de itt kapcsolódott a történetéhez. Mi ezt szeretjük igazán: hogyha a ház történetéhez, a lakók történetéhez kapcsolódik az adott program. Ezek teszik élővé a házat, mert nemcsak az építészetéről lehet beszélni, hanem arról is, hogy mi történt ott.

Az önkéntesek tehát nagyon aktívan részt vesznek mindenben, segítenek a kutatásban, a lakókkal való kommunikációban és a programszervezésben is.

K. J.: Igen. Alapvetően két fő kategóriája van az önkénteseknek: egyrészt a kutató önkéntesek, akik a házak épülettörténeti kutatásait végzik, megszerzik a levéltárakból az eredeti alaprajzokat, építészeti terveket, másrészt a programszervező önkéntesek, akik a lakókkal tartják a kapcsolatot, szervezik a programokat,

biztosítják a nyitott hétvégén a jelenléteket, szüntelenül lelkesítik a lakókat. Aztán természetesen, ahogy eddig is kitént, a lakók is valamilyen szinten önkéntesek. De emellett vannak fotós önkénteseink is, nagyjából húszan, akik végigfotózzák az összes épületet, hogy a honlapunkra fölkerülhessenek, vannak kommunikációs önkénteseink, akik azzal segítenek, hogy anyagokat gyártsanak le a lakótalálkozók után, összefoglalókat írnak, de akadnak külföldi önkénteseink is, akik külföldiként szeretnének valamit itt Budapestért tenni, programot szerveznek idegen nyelven, cikket írnak akár. Mindenkinek találunk valami feladatot. Van például olyan önkéntesünk is, aki az adminisztrációban segít, egy táblázatot kezel, és borzasztóan hálásak vagyunk neki.

A kutatás rendkívül szakszerű, alapos munka. Adtok-e módszertani fogadókát az önkénteseknek? Illetve feltételezem, hogy főként művészettörténész- és építészhallgatók jönnek hozzátok. Mi a legkülönösebb szakterület, amelynek a képviselője csatlakozott a munkához?

K. J.: Az irodistától kezdve az aktív nyugdíjasig mindenki szokott jönni önkéntesnek. A kutatásban valóban van egy nagyon szigorú szakmaiság. Már évek óta Sziy Barbara művészettörténész a kutatásvezetőnk, ő szokta a kutatókat egyben tartani, ő mondja meg, hogyan kell a kutatási anyagot leadni, külön találkozókat tart csak számukra. Ugyanígy a programszervező önkénteseket is zónakoordinátorok felügyelik, és segítik a munkájukban. Végül mindenki mögött ott vannak a projektkoordinátorok, akik a nyomtatástól kezdve a közterület-foglalásig, a kommunikáción át, a sajtót, az önkénteseket és a programokat is egyben tartják. A kutatást szakmailag mindig egy kutatásvezető nézi át. Minden lektorálva kerül fel a honlapunkra, hivatkozásokkal, jogtisztá képekkel és hasonló formátumra szerkesztve.

Vannak-e a házakon kívül más intézmények, szervezetek, akik csatlakoznak hozzátok ezekre a hétvégekre?

K. J.: Minden évben egyre több intézmény csatlakozik. Mi csak azt tesszük meg feltételnek, hogy ugyanúgy találjanak ki a hétvége tematikájához kapcsolódó programokat, mint a házak. Ez idén sem volt másképp, a Vigadó, a Ludwig Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria csatlakozott, erre a hétvégére speciális tárlatvezetést állítottak össze nekünk. Egyetemekkel is együtt szoktunk működni, idén például a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építész Karával szerveztünk közösen egy Instagram-fotóversenyt Bauhaus épületekből, csak építészhallgatók számára. De ezt a programot később behozták egy épületünkbe, ahol egész nap vetítések voltak a képekből és egy díjátadó ünnepség is.

A Budapest100-ra összegyűjtött anyagokat archiváljátok, online mindenki számára elérhetővé teszitek. Mégis, tavalyelőtt kiadtatok egy csodálatosan szerkesztett, vizuálisan is igényes kötetet. Miért éreztétek úgy, hogy könyvre is szükség van?

K. J.: Szerintem teljesen más. A könyvünk tavalyelőtt jött ki, 2017 decemberében. A címe *Budapest100 történetek: huszonnégy a háromszázból*, hiszen az első 6 évben nagyjából 300 ház csatlakozott. Az alapmottónk a kezdetektől fog-

va az, hogy *Minden ház érdekes!*, de ebből a sok érdekességből válogatást kellett összeállítani. Meg akartuk mutatni, hogy teljesen más kézzelfogható módon nézni egy ilyen történetet és ezt a nagyon személyes részét a Budapest100-nak: hogy itt a lakók is részt vesznek, közben pedig nagyon izgalmas építészeti- és szociológiatörténeti érdekességeket lehet találni a házakban. Ha előttünk van egy hatalmas nagy adatbázis, azt persze lehet böngészni, de egy könyv szerintem teljesen más minőséget ad mindennek.

Udvari koncert a Batthyány utca 31-ben (Schoff Gergely fotója)

Amióta Budapestre járok, az egyik legizgalmasabb dolog számomra belopózni az épületekbe egy-egy nyitva felejtett ajtón keresztül. Be szoktatok-e ti is surranni, jelent-e még akkora izgalmat számotokra így, sok évnyi „ajtónyitogatás” után? Illetve vajon kedvet kapnak-e ilyesmihez azok, akik Budapest100-aznak?

K. J.: Szerintem biztos kedvet kapnak besurranni, meg arra is, hogy fölfele nézve sétáljanak az utcán. De a homlokzatokon túl arra is kíváncsibbak lesznek, hogy mi van a kapu mögött. Én mindig is ilyen voltam, és a Budapest100 nekem főleg abban segített, hogy nagyobb bátorsággal merjek elkezdni kérdezni mondjuk egy lakótól. A mai napig be szoktam így menni nyitott ajtón megnézni egy belső körfolyosót, és szerintem a mottónk nagyon igaz, minden kapun érdemes lenne bemenni, ezeket a házakat érdemes megmutatni, megismerni.

Ragadós-e a jó példa? Kerestek-e meg más városokból, hogy a segítségeteket kérjék hasonló esemény szervezéséhez?

K. J.: Idén először Pécsen is volt programunk, igaz, csak egy vezetett séta keretében. De egyébként kerestek már meg más városokból, nem szervezetek, hanem magánszemélyek, hogy ott miért nem csinálunk. Sajnos erre kapacitásunk

nincsen, de én abszolút el tudok képzelni hasonló metodológia mentén más városokban is megvalósulni ilyen rendezvényt. Erre már jövőre is lesz példa, ugyanis a Budapest100 szerepel az Urbact nevű nemzetközi, jó gyakorlatokat gyűjtő platformon, és hamarosan hat másik európai városban fog megvalósulni a miénkhez nagyon hasonló szervezésű esemény. Ezek az épített környezetre fognak koncentrálni, hiszen a 100 éves házak budapesti sajátosság. De nyáron Esztergomban fogunk kerteket megnyitni, itt Budapesten pedig az örmezői paneltelepen lesz valami nagyon érdekes történet, illetve hasonló metodológiával Csepelen gyárakat nyitunk meg. Tehát alapvetően ez a metodológia nagyon könnyen adaptálható, ha van mögötte olyan szervezet, amely tudja lelkesen csinálni. Szerintem ez más városokban is könnyen kiaknázható lehetőség.

Mi számodra a legmaradandóbb Budapest100-élmény?

K. J.: Amikor még önkéntes voltam 2017-ben, a feladatként elvállalt városi séta megtartása után körbejártam a környéken a házakat. Bementem egy romos, tényleg borzasztóan rossz állapotú bérházba a Bem rakparton, és valahol fent voltam a harmadikon, amikor láttam, hogy lent, az udvaron valami nagyon kéyszülődik. Kiderült, hogy a ház lakói összehoztak egy skótdudásból, egy gitárosból meg egy csörgődobos énekesből egy zenekart, mégpedig úgy, hogy ők háromman a Budapest100-nak köszönhetően ismerkedtek meg. Óriási hangulatot csináltak, ráadásul ez az az év volt, amikor nagyon hideg volt, mindenki nagykabátban álldogált, mégis akkora élettelt telt meg ez a belső udvar! Ez számomra egy maradandó élménnyé vált. Aztán persze tavaly már mint programkoordinátor teljesen más szemszögből láttam mindent. Akkor azt volt jó látni, hogy minden működik.

Kérdezett Barazsuly Viktória Adrienn

■ JEGYZETEK

1. A Közép-európai Egyetemen működő Vera és Donald Blinken Nyílt Társadalom Archívum (Blinken OSA Archívum) egy összetett funkciójú levéltár. Több információért lásd <http://www.osaarchivum.org>
2. A KÉK – Kortárs Építészeti Központ olyan független szakmai szervezet, melynek fő célja az építéset, az urbanisztika és az épített környezet kérdéseinek, a közösséghez való viszonyának tematizálása, bemutatása és megvitatása mind a szakma, mind a széles körű közönség számára. Több információért lásd <http://www.kek.org.hu>